

Příloha 6: Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Fakulta sociálních studií MU
Habilitační obor Sociologie

Uchazeč PhDr. Jan Váně, Ph.D.

Pracoviště Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni
Habilitační práce Komunita jako nová naděje? Náboženské
(ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie
náboženství

Oponent doc. PhDr. Jiří Šubrt, CSc.

Pracoviště Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií,
pracoviště historické sociologie

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

Jan Váně předkládá jako habilitační spis knihu, která potvrzuje, že tento autor u nás patří v současné době k čelným reprezentantům sociologie náboženství. Posuzovaný text má teoreticko-empirický charakter, přičemž zpracování obou jeho složek se vyznačuje nejen náležitou úrovní, ale také vyvážeností, logickou strukturovaností a provázaností, díky níž tvoří organický a soudržný celek. Kniha svým syntetizujícím charakterem završuje určitou etapu autorovy badatelské činnosti. Váně v této práci zúročil jednak zkušenost z práce terénního výzkumníka, se kterou se začal seznamovat již v době svých studií, zároveň ale také i výraznou schopnost filozoficko-teoretického myšlení. Připomeňme, že autorova disertační práce s titulem „Proměny spravedlnosti“ (2007) byla svým obsahem i zpracováním textem filozofickým. V habilitačním spisu se Váně představuje jako sociolog, jenž si díky filozofii vypěstoval schopnost k důkladnému teoretickému uchopení problému na obecné úrovni, ale zároveň i jako zkušený badatel, který disponuje znalostmi kvalitativní i kvantitativní metodologie, jež je schopen patřičně uplatnit ve vlastních výzkumných aktivitách.

Tematika předložené práce je relevantní po stránce společenské i odborné. Domnívám se, že vedle těchto aspektů mohlo sehrát při volbě zkoumané problematiky určitou roli i autorovo osobnostní zaměření. On sám interpretuje svůj spis jako „výsledek snahy o uchopení, konceptualizaci a promýšlení problematiky“, která je spojena s „touhou po realizaci komunity v době individuálních tlaků“. Tendence, které vedou lidské jedince k hledání a zakládání komunitních forem soužití, chápe autor jako snahu nalézat záchytný bod v nejisté a měnlivé době pozdní moderny, v níž jsou rozkolísány důležité pilíře a opory lidského života, jež představovala zejména rodina a práce, a v níž pak logicky vystupuje s novou naléhavostí i

potřeba lidí rozumět a nalézat smysl své existence.

Diagnóza pozdně moderní doby představuje teoretický rámec, do kterého autor situuje své bádání, jež má významný teoretický rozměr, avšak jeho těžiště představuje empirický, zejména terénní výzkum. Zabývá se postupně několika vzájemně souvisejícími tématy z oblasti sociologie náboženství, jakými jsou: modernizace, privatizace a deprivatizace náboženství, působení katolické církve v ČR, nastolování agendy v náboženské komunikaci, komunity a jejich strategie fungování. Klíčovou otázkou a zároveň i obsahovým svorníkem je fungování laických náboženských komunit v současné české společnosti.

Váně se ve své knize nejprve snaží nastínit, jak byla a je v sociologii konceptualizována a teoreticky promyšlena problematika komunit. To je kromě úvodu záležitost především druhé kapitoly („Komunita a její významy“), v níž se postupně zabývá klasickým pojetím komunity v sociálních vědách, tzv. poklasickým obdobím spojeným s terénními výzkumy, sociologií komunit a jejími aktuálními teoriemi. Bádání v této oblasti ústí do pokusu komunity typologicky rozčlenit.

Nejobsáhlejší část práce (třetí kapitola „Deprivatizace a neinstitutionalizované laické náboženské komunity“) je založena na výzkumných poznatcích. Nejprve jsou uvedeny subkapitoly věnované metodologii, výchozím předpokladům a vztahu teorie a metody. Zvláštní pozornost je věnována problematice „agenda setting“, její analýze, a dále pak metodě zkoumání neinstitutionalizovaných laických náboženských komunit. Co se týče problematiky katolické církve, autor se zaměřil zejména na její postavení a směřování v České společnosti. Následně pak věnuje pozornost podobám její sebereflexe a strategiím, zejména nastolování veřejných témat, jejich stanovování, šíření a prosazování (mediální strategie, vertikální strategie, horizontální strategie), ale také laickým komunitám a aktivitám.

V následující části textu se autorova pozornost posouvá k tomu, co představuje klíčové téma jeho bádání, a to jsou neinstitutionalizované náboženské komunity v jejich praktickém fungování a projevech, přičemž se do ohniska zájmu dostávají západní Čechy. Základním pramenem, z něhož Jan Váně v této části knihy čerpá, je jeho vlastní výzkum, který se zaměřil na analýzu adaptačních strategií u vybraných neinstitutionalizovaných laických náboženských skupin, jež samy sebe označují jako komunity.

K metodologickému zaměření svého výzkumu autor poznamenává, že vychází z určitých předpokladů. Prvním z nich je, že se v rámci církve objevují hnutí, jež reagují specifickým způsobem na soudobé společenské procesy a vedou k formování hnutí a komunit, které usilují o vytvoření alternativních způsobů života. Z těchto důvodů se autor zaměřil ve

svém zkoumání právě na neinstitucionalizované laické náboženské komunity. Druhým předpokladem je, že církve v kontextu deprivatizace uvažuje o aplikaci strategií, které by jí mohly pomoci při prosazování záměrů a cílů. Váně si v této souvislosti klade otázku, zda má církve takové strategie, jež by jí umožnily přinášet témata, která k ní ve většinově sekulární či nábožensky netečné společnosti přitáhnou pozornost. Vznik komunit chápe jako jeden z možných pokusů, jak se vzeprít privatizaci a detradicionalizaci náboženství. Jeho základní snahou je postihnout ve výzkumu adaptační strategie těchto komunit, ale také způsoby, jimiž se jejich existence zdůvodňuje.

Váně, který si detailněji všímá západních Čech, sleduje, jakou zde má církve pozici; zkoumá podoby náboženské přináležitosti; kontextu, v němž s komunity objevují; ideové inspirace, ze kterých čerpají; strategií, na které se orientují (ekologická orientace, strategie jinakosti a náboženské neortodoxie, strategie péče o nemocné). Zaměřuje se na působení komunit ve veřejném prostoru a na jejich vztah k církvi. Zvláštní pozornost věnuje vlivu individualizačních tendencí na komunity a život v nich.

V závěrečné kapitole autor sumarizuje své poznání a dospívá k formulaci čtyř základních okruhů poznatků týkajících se církevního nastolování agendy, vztahů mezi církevními strukturami a laiky, důvodů fungování neinstitucionalizovaných laických náboženských komunit a jejich adaptačních strategií. Závěry působí opodstatněně a jsou formulovány přesvědčivým způsobem.

Celkově lze konstatovat, že autor v předložené práci jednoznačně prokazuje, že se v zkoumané oblasti pohybuje s odbornou erudicí a přitom je schopen své myšlenky sdělovat kvalitním a srozumitelným jazykem. Práce se vyznačuje objevností, originalitou a inovativností. Jan Váně demonstruje přesvědčivým způsobem šíři a hloubku svých znalostí i schopností v oblasti realizace terénního bádání. Pro posuzovaný text je charakteristická akribie, pečlivost a kultivovanost. Autor se prezentuje jako zkušený odborník, který umí své poznatky adekvátně zprostředkovávat svým čtenářům a studentům.

Je nutné dodat, že rukopis této práce jsem posuzoval již jednou, ještě před tím, než byla knižně vydána, a mohu říci, že v prvním posudku jsem měl celkově jen velmi málo připomínek. Autor pak na většinu z nich při dokončování rukopisu patřičně zareagoval (doplnil např. pasáž o A. Etzionim, opravil některé formulace a překlepy). Proto nyní, kdy knihu posuzuji znovu jako habilitační spis, nemám prakticky žádný důvod ke kritice. Přesto bych autorovi položil čtyři otázky, na které by měl v rozpravě reagovat.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

- 1) Autor o svém výzkumu NLNK hovoří jako o „etnografickém výzkumu“, ve kterém používá „etnografické metody“. Chtěl bych jej požádat o vysvětlení, proč je jeho výzkum „etnografický“.
- 2) Na str. 43 hovoří o „archetypálních ctnostech“ a „nectnostech“ komunit. Byl bych rád, kdyby podal komentář, proč používá právě tyto (a nikoli nějaké „hodnotově neutrální“) pojmy.
- 3) Autor by měl vysvětlit, co rozumí výrazy institucionalizované a „neinstitucionalizované“.
- 4) V návaznosti na to pak lze položit otázku, zda by bylo možné v oblasti bádání, kterou se v knize zabývá, aplikovat nějakým způsobem Goffmanův koncept totální instituce?

Závěr

Habilitační práce dr. Jana Váněho „Komunita jako nová naděje? Náboženské (ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie náboženství“ *splňuje* požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Sociologie.

Praha 4. února 2013

doc. PhDr. Jiří Šubrt, CSc.

